

De waarden van het sociaal domein in kaart

De Argumentenfabriek ontwikkelde op basis van denksessies met gemeenten, bestuurders en burgers een Waardenkaart voor het sociaal domein. Geen eindproduct als afvinklijst voor de genoemde partijen, stellen Kees Kraaijeveld en Gertrude van Driesten, maar juist een uitnodiging tot discussie over die waarden. Zeker ook in het licht van de komende Tweede Kamerverkiezingen.

TEKST: FRANK VAN WIJCK BEELD: DE ARGUMENTENFABRIEK

De Argumentenfabriek maakte vijf jaar geleden al met de verkenning *Paradigma's in het sociaal domein*¹ duidelijk dat de uitgangspunten van de drie wetten die betrekking hebben op het sociaal domein – de Participatiewet, de Jeugdwet en de Wet maatschappelijke ondersteuning – niet gelijk zijn. De Participatiewet richt zich op het individu (voor het werk-deel) en het huishouden (voor het inkomensdeel). De Jeugdwet en de Wmo zijn bedoeld als aanvulling op wat mensen zelf of met hulp van hun omgeving niet kunnen. Deze ongelijkheid zorgt ervoor dat mensen in de knel komen, bijvoorbeeld als ze voor elkaar willen zorgen maar ook te maken krijgen met de kostendelersnorm.

“Cliënten en professionals in het sociaal domein hebben daar last van”, zegt Gertrude van Driesten. “Als je duidelijk maakt vanuit welke waarden je sociale ondersteuning biedt, maak je het makkelijker om de juiste ondersteuning te bieden. Vandaar onze denkbeeldige oefening om te onderzoeken of het mogelijk is om tot gedeelde uitgangspunten te komen voor de wetten in het sociaal domein.”

Zoektocht

Zo ontstond dus de *Waardenkaart sociaal domein*². Een logisch gevolg op de *Waardenkaart van de Nederlandse gezondheidszorg*³ die de Argumentenfabriek eerder ontwikkelde. “Sinds de decentralisatie van Rijksoverheidstaken naar de gemeenten in 2015 is het een zoektocht om de drie wetten Participatiewet, Jeugdwet en Wmo samen goed te laten functioneren”, zegt Kraaijeveld. “Er zijn gemeenten waarin dat best

goed gaat, maar ook veel gemeenten waarin dit niet het geval is. De vraag die wij onszelf stelden, is hoe we hierin naar meer gestructureerd beleid kunnen komen. Dat is lastig als het in de basis – in de uitgangspunten dus – al fout gaat. De gedachte van de decentralisaties was dat de gemeenten grote inkopers van zorg zouden worden, dat werd een chaos. Kijk naar het recente bericht uit *Tubantia* (zie kader). Als je nadenkt over hoe je mensen goed wilt

helpen, vraagt dat om een fundamentele discussie en daarvoor kan een Waardenkaart een goed uitgangspunt bieden.”

Maar in hoeverre laat het sociaal domein zich vangen in één waardenset? Sociaal domein gaat immers over heel veel. Het gaat over ondersteuning bij werk en inkomen, jeugdhulp, gezinsondersteuning en hulp

thuis. Ook allerlei laagdrempelige voorzieningen vallen onder het sociaal domein, zoals inloopcentra en maaltijdservices. Het sociaal domein raakt bovendien aan andere beleidsterreinen zoals inburgering, onderwijs, huisvesting, schuldhulpverlening en soms ook veiligheid. “Dat is zeker in één waardenset te vangen”, zegt Van Driesten. “In de Waardenkaart hebben we in woorden gevangen hoe mensen aankijken tegen overheid en zorg. Ook mensen die hier heel andere opvattingen over hebben dan wijzelf. ‘Ik wil gewoon beschermd worden tegen de macht van overheid en zorgverleners’ bijvoorbeeld.”

Zijn dat niet de mensen over wie het gaat in de *Atlas van afgehaakt Nederland*? “Ja natuurlijk”, zegt Van Driesten, “en die hebben de Waardenkaart enorm verrijkt. En daarmee is het wel degelijk mogelijk gebleken het sociaal domein in één waardenset te vangen. Veel van die waarden zie je ook terug in de discussies en artikelen in de media in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november.”

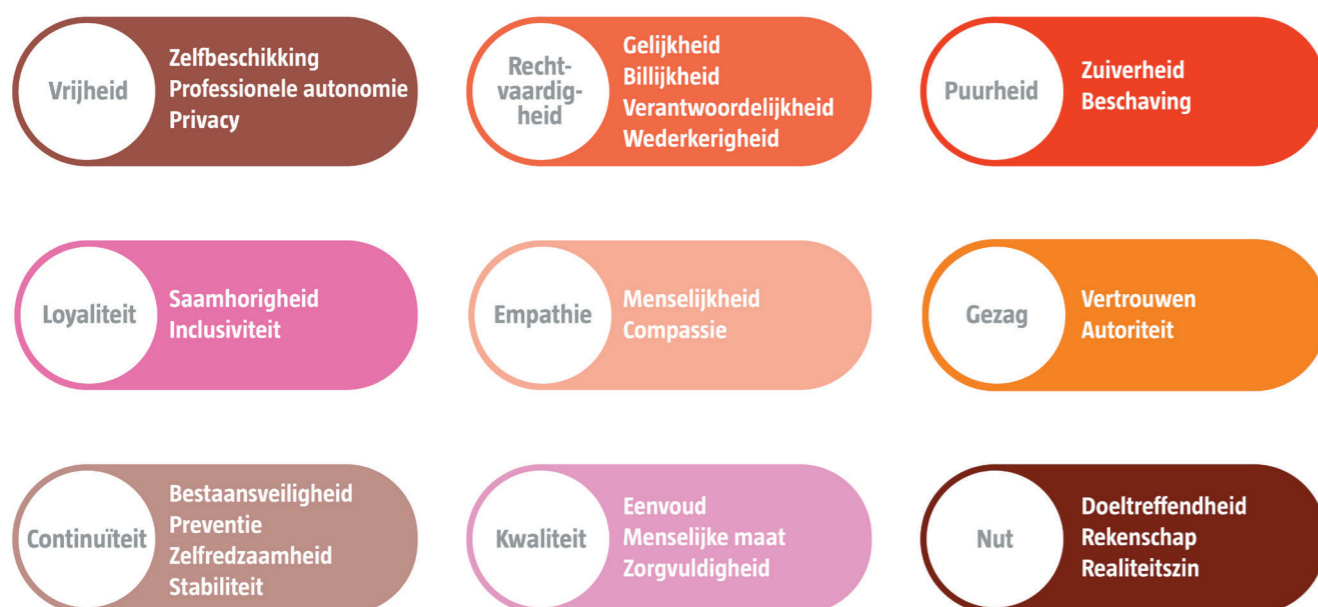
Waardenclusters

Het document beschrijft ideële, sociale en praktische waardenclusters. De ideële zijn: Vrijheid, rechtvaardigheid en puurheid. De sociale zijn: loyaliteit, empathie en gezag. De praktische zijn: continuïteit, kwaliteit en nut. Het is interessant om ze op basis van het Integraal Zorgakkoord te spiegelen aan hoe de overheid naar (de rol van) het sociaal domein kijkt. “In de inleiding van het IZA zie je heel duidelijk sociale waarden benoemd worden, zoals integraal werken en samenwerken”, zegt Kraaijeveld. “Maar lees je verder, dan zie je dat het allemaal weer naar het waardencluster ‘nut’ verschuift. Het moet afrekenbaar zijn, op basis van afspraken waarvoor alle partijen hebben getekend en waarvan duidelijk is dat die nooit zullen worden gehaald. Kortom, het IZA begint goed, maar de uitwerking is gesteld wantrouwen.”

Kraaijeveld ziet een mooie vergelijking tussen de *Waardenkaart sociaal domein* en de eerdere kaart over de zorg. In beide gevallen is te zien dat iemands rol veel zegt over de waardenclusters die hij benoemt. “In de *Waardenkaart zorg* zag je dat de waarden die zorgprofessionals en zorgverzekeraars belangrijk vinden echt niet per se overeenkomen met wat de burger belangrijk vindt”, zegt hij. “De zorgverzekeraars vonden bijvoorbeeld rechtvaardigheid en vrijheid heel >>

Wat zijn de waarden van het sociaal domein?

“In de Waardenkaart hebben we in woorden gevangen hoe mensen aankijken tegen overheid en zorg.”

belangrijke waarden, maar de patiënt zei gewoon te willen dat de dokter zegt wat er moet gebeuren. Waarvan de beleidmakers dan op hun beurt weer zeiden: ‘Dat kunnen ze niet willen’. Het is echt heel moeilijk je in te leven in de waarden van een ander. Maar juist daarom is een Waardenkaart zo’n belangrijk hulpmiddel. De nieuwe *Waardenkaart sociaal domein* helpt om te begrijpen waarom gemeenten handelen zoals ze dat doen. Ze moeten tot een gesloten gemeentebegroting komen en dat zie je terug in de waarden die ze benoemen.”

Botsende uitgangspunten

Is dit te interpreteren als afbraak van het sociaal

domein of een omslag naar een nieuwe vorm van sociale samenleving? “Alle twee”, zegt Kraaijeveld. “De overheid wil het in principe goed geregeld hebben én de hand op de knip houden. Alles goed regelen, op basis van een acceptabel budget en er ook nog toezicht op hebben, is heel moeilijk. Zeker met het oog op de maatwerkgedachte, want die botst met de gedachte van institutionele rechtvaardigheid. Nederlanders hebben er veel moeite om te accepteren waarom de een iets wel krijgt en de ander niet. Waarom er in de ene gemeente wel een busje voor gehandicapten is en in de andere gemeente niet bijvoorbeeld. In theorie moeten gemeenten de ruimte hebben om passend beleid te maken dat het mogelijk maakt iedereen te bieden wat hem toekomt, maar in de praktijk blijkt dit dus moeilijk. Dat merken we in de discussies ook. Het idee dat gemeenten verschil maken is voor veel mensen echt niet te verkroppen.”

Van Driesten vult aan: “We merken die tegenstelling heel duidelijk in denksessies waarbij zowel gemeenten, bestuurders als burgers aanwezig waren. De gemeenten en bestuurders gebruikten daarin begrippen als doelmatigheid en verantwoording afleggen. Daar werden andere mensen heel boos om. Het zal mijn eigen mindset

zijn dat ik mij daar erg over verbaasde. Maar het maakte voor mij wel heel inzichtelijk hoe gevoelig praten over geld en ‘hand op de knip’ precies ligt.”

Het midden zoeken

De benoemde sociale waardenclusters sluiten goed aan bij hoe het sociaal domein functioneert, stelt Kraaijeveld. “Onder loyaliteit en empathie past een begrip als menselijke maat en dat is echt het uitgangspunt voor de professionals in het sociaal domein”, zegt hij. “Maar het begrip gezag, dat mensen ook belangrijk zeggen te vinden voor het sociaal domein, is een moeilijke. Aan de ene kant is de gedachte maatwerk en vertrouwen centraal moeten staan, op basis van het idee dat de meeste mensen deugen. Maar aan de andere kant weten we ook dat er mensen zijn die de boel flessen. Maar als in een sessie iemand van de gemeente dit zei, werden de burgers weer boos. De toeslagenaffaire is een sprekend voorbeeld van doorslaan van het ene naar het andere uiterste in de sociale waardenclusters. Je moet de weg vinden naar een goed midden en het blijkt heel moeilijk om die weg samen te vinden.”

Dus is het belangrijk om het erover te hebben. En de *Waardenkaart sociaal domein* kan daarvoor een bruikbaar hulpmiddel zijn. Binnen de praktische waarden voor het sociaal domein vinden we in de kaart begrippen

DE CASUS ENSCHEDE

“De gedachte van de decentralisaties was dat de gemeenten grote inkopers van zorg zouden worden, dat werd een chaos. Kijk naar het recente bericht uit *Tubantia*”, zegt Kees Kraaijeveld in dit interview. Hij verwijst hiermee naar het bericht over vier flats in Enschede-Zuid, waar meer dan vijftien aanbieders van wijkverpleging actief zijn. De totale gemeente telt zelfs meer dan veertig aanbieders voor wijkverpleging. Dat leidt tot versnippering, lange routes voor medewerkers, inefficiënte kilometers en tijdverlies. Het bericht is hier te lezen: [Deze straat in Enschede heeft meer dan 15 wijkzorgaanbieders | Enschede | tubantia.nl](#).

als bestaansminimum, menselijke maat en duurzame doelen. Dat klinkt nogal als waarden van de nieuwe politieke cultuur waarvoor nu zoveel aandacht bestaat. Is het te lezen als een boodschap aan de politiek? “Jazeker”, zegt Kraaijeveld, “hier moet het over gaan. Als dit als onderlegger van de verkiezingsprogramma’s zou worden gebruikt, zou al veel bereikt zijn. Als je politiek bedrijft, moet je weten vanuit welke waarden je zelf opereert. Dat is echter bij uitstek waarmee het nu in de politiek niet best gesteld is. Er is sprake van onvermogen om woorden te geven aan de eigen morele standpunten. Het begint ermee dat je zelf weet wat je belangrijk vindt. Deze Waardenkaart kan politieke partijen daarbij helpen. En gemeenten kunnen de kaart gebruiken als ze voor een nieuwe inkoopperiode staan of als een wethouder zich afvraagt wat hij nu eigenlijk belangrijk vindt als het om het sociaal domein gaat.”

- (1) [paradigmaboekrgb-180406.pdf](#) (argumentenfabriek.nl)
- (2) [Waardenboek-sociaal-domein.pdf](#) (argumentenfabriek.nl)
- (3) [Waardenkaart van de Nederlandse gezondheidszorg - De Argumentenfabriek - De Argumentenfabriek](#)

